

Tom 10/2018, ss. 277-315
ISSN 0860-5637
DOI: 10.19251/rtnp/2018.10(20)
www.rtnp.pwsplock.pl

Agnieszka Głowala

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Płocku

O PRZYGOTOWANIU PRACOWNIKA SOCJALNEGO DO PRACY Z RODZINĄ

About preparation of social worker to working with family

Abstract:

Regardless of cultural, historical and socioeconomic contexts, the family is still the basic constituent of social culture and the functions it performs are still indispensable. The incentive for developing family's assistantship stems from the necessity to react to social problems – the idea of providing support to the family facing a crisis, especially to the children, as well as the willingness to implement the forms that would mobilize the family to become autonomous. Contemporarily, assisting a family has become a structural-organizational solution, which is carried out in terms of the so-called "resource-based job". What appears helpful for assistants when working with family on many problems, may be the very understanding of the phenomenon of the client's learned helplessness and also their construction of independent ethics. Non-standard nature of family assistants' tasks needs continual development as well as looking for new solutions, while bearing in mind both the client's and their own possibilities.

Keywords: social worker, family assistant, family, support

Abstrakt:

Niezależnie od kontekstu kulturowego, historycznego i społeczno-ekonomicznego rodzina jest nadal podstawowym elementem społecznej struktury, a pełni

przez nią funkcje są nie do zastąpienia. Bodźcem rozwoju asystentury rodziny jest konieczność reagowania na problemy społeczne, idea realizowania faktycznej pomocy rodzinie w kryzysie, zwłaszcza dzieciom, chęć prowadzenia formy aktywizującej rodzinę, w celu doprowadzenia do jej usamodzielnienia. Asystowanie rodzinie stało się współcześnie rozwiązaniem strukturalno – organizacyjnym, realizowanym w perspektywie tzw. pracy na zasobach. Pomocne asystentowi w pracy z rodziną, z wieloma problemami, może być rozumienie zjawiska wyuczonyj bezradności u klienta, a także dopracowanie się etyki niezależnej. Niestandardowość zadań asystenta rodziny wymaga ciągłego doskonalenia się i poszukiwania nowych rozwiązań z uwzględnieniem możliwości klienta i własnych.

Słowa kluczowe: pracownik socjalny, asystent rodziny, rodzina, wsparcie

WPROWADZENIE

Podstawowym celem działalności pracownika socjalnego jest niesienie pomocy ludziom, znajdującym się w trudnych sytuacjach, nie tylko związanych z problemami finansowymi, ale także życiowymi, psychicznymi czy wychowawczymi. Bodźcem rozwoju asystentury rodziny były potrzeby środowiska, a w zasadzie konieczność zareagowania na problemy społeczne, idea realizowania faktycznej pomocy rodzinie w kryzysie, zwłaszcza dzieciom, chęć prowadzenia formy aktywizującej rodzinę, w celu doprowadzenia do jej usamodzielnienia. Obecnie w organizowaniu pomocy rodzinie chodzi o coś więcej niż urzędniczy, powierzchowny sposób działania, nastawiony na wsparcie finansowe.

Oczywiście na zmianę podejścia do pomocy rodzinie miało wpływ wiele uwarunkowań o charakterze społeczno-ekonomicznym. Dużą rolę odegrała możliwość finansowania projektów, dotyczących pracy z rodziną ze środków unijnych, które stanowiły szansę jakościowej pracy z małą liczbą rodzin. Obecnie asystentura pozwala na realizację postulatów klasycznej pracy socjalnej, tej, która wyrosła z humanistycznych i demokratycznych idei, opartych na szacunku wobec równości i różnorodności, godności wszystkich ludzi, z nadziei i wiary w możliwość zmiany na lepsze każdej ludzkiej egzystencji.

Moim zdaniem jest jednak wciąż wiele powodów, dla których, mimo ogromnego postępu jakościowego, jaki dokonał się ogólnie w działaniach pomocowych, warto podejmować tematykę, dotyczącą wspierania rodziny i przygotowania pracowników do tej roli. Jako uzasadnienie podjęcia tego tematu wskazałabym na następujące czynniki:

- po pierwsze, rodzina to klient ważny (może zasadniczy) w pomocy społecznej i coraz bardziej skomplikowany;
- po drugie, rozszerza się liczba rodzin i obszarów jej funkcjonowania, które wymagają wsparcia społecznego;
- po trzecie, współcześnie zachodzące zmiany, we wszystkich sektorach życia społecznego, wyznaczają innowacyjne role osobom udzielającym innym wsparcia i zachodzi konieczność poszukiwania koncepcji realizacji tych ról;
- po czwarte, zachodzi potrzeba dokonywania refleksji nad koncepcją kształcenia pracowników socjalnych, w tym asystenta rodziny.

RODZINA JAKO KLIENT POMOCY SPOŁECZNEJ

Prawidłowo funkcjonująca rodzina jest wartością, której nie można zastąpić żadnym innym układem. To przecież w rodzinie jesteśmy w zasadzie od urodzenia do śmierci. Rodzina jest niezbędna do prawidłowego rozwoju dziecka. Przekazuje dziecku wzory zachowań, wartości, a także uczy odpowiedniego stosunku do siebie, pozostałych członków rodziny czy innych ludzi. Taką rodzinę charakteryzują swoiste cechy, jak wspólny system wartości, wzajemne zainteresowanie członków rodziny, troska o siebie nawzajem, o dobre samopoczucie. Niezależnie od kontekstu kulturowego, historycznego i społeczno-ekonomicznego rodzina jest nadal podstawowym elementem społecznej struktury, a pełnione przez nią funkcje są nie do zastąpienia.

Z. Tyszka wskazuje na funkcje rodziny ujęte w czterech grupach.

1. Pierwszy dział obejmuje **funkcje biopsychiczne** rodziny. Związane są one z biologicznymi potrzebami, które swe podłoże mają w sferze psychiki. Do tego działu należą takie funkcje, jak: *funkcja prokreacyjna*, która polega na powoływaniu do życia i rodzeniu dzieci stających się

członkami rodziny. Stwarza ona możliwość zaspokojenia rodzicielskich, emocjonalnych potrzeb współmałżonków (potrzeby ojcostwa i macierzyństwa), jak i reprodukcyjnych potrzeb społeczeństwa oraz *funkcja seksualna*.

2. Drugi dział funkcji rodzinnych to **funkcje ekonomiczne** rodziny, w którego skład wchodzi:

- *funkcje materialno-ekonomiczne* – zaspakajają materialne potrzeby członków rodziny. Z. Tyszka wyróżnił tu jeszcze cztery podfunkcje: *podfunkcję produkcyjną* – rodzina ma swoją działalność, z której czerpie zyski i w niej sama dla siebie jest pracownikiem (np. rodzina posiadająca swoje gospodarstwo rolne); *podfunkcję zarobkową* – praca członków w pozarodzinnej instytucji, w celu zdobycia pieniędzy, niezbędnych do życia, *podfunkcję gospodarczą*, która polega na gromadzeniu trwałych dóbr materialnych, niezbędnych do egzystencji rodziny: (mieszkanie, przedmioty gospodarstwa domowego, samochód), *podfunkcję usługowo-konsumpcyjną* – polega na wykonywaniu wszystkich prac (głównie fizycznych), które są konieczne do codziennego życia rodziny, między innymi przyrządzanie posiłków, dbałość o czystość osobistą i mieszkania, naprawa odzieży itd.;

- *funkcja opiekuńczo-zabezpieczająca* – polega ona na materialnym i fizycznym zabezpieczeniu rodziny. Początkowo najważniejsze są działania związane z pielęgnacją niemowląt i małych dzieci, pomoc materialna i opiekuńcza ludziom starszym, którzy nie mogą już się sobą zająć z powodu starości lub niepełności.

3. Trzeci dział stanowią **funkcje społeczno-wyznaczające** i tu w skład wchodzi:

- *funkcja stratyfikacyjna* – polega na zajmowaniu określonych pozycji społecznych czy to względem rodziny, czy w społeczeństwie globalnym;

- *funkcja legalizacyjno-kontrolna* – obejmuje ona sankcjonowanie szeregu zachowań i działań pozarodzinnych uznawanych za niewłaściwe poza rodziną, nadzorowanie postępowania członka rodziny przez

pozostałych członków, w celu zapobiegania ewentualnym odstępstwom od norm i wzorów, przyjętych w rodzinie za obowiązujące.

4. Ostatni dział to **funkcje socjopsychologiczne**, które obejmują następujące funkcje:

- *funkcja socjalizacyjno-wychowawcza* – polega na wprowadzeniu dziecka w świat kultury danego społeczeństwa, przygotowaniu go do samodzielnego pełnienia ról społecznych w rodzinie i społeczeństwie;
- *funkcja kulturalna* – polega przede wszystkim na zapoznaniu młodych ludzi z dziejami kultury danego społeczeństwa, przekazaniu norm i wartości, odnoszących się do świata kultury, dbałości o przeżycia estetyczne rodziny;
- *funkcja religijna* – polega na wychowaniu dziecka (w rodzinie wierzącej) w duchu religijnym;
- *funkcja rekreacyjno-towarzyska* – polega na zaspokojeniu potrzeby wypoczynku i odprężenia psychicznego po pracy czy szkole, zachowaniu w domu przyjaznej atmosfery, która będzie sprzyjać odpoczynkowi oraz nawiązaniu kontaktów towarzyskich przez osoby, wchodzące w skład rodziny;
- *funkcja emocjonalno-ekspresyjna* – polega przede wszystkim na zaspokojeniu najistotniejszych potrzeb emocjonalnych członków rodziny oraz na możliwości wyrażania swej osobowości¹.

Z. Tyszka uważa, że rodzina jest początkiem i źródłem kontaktów międzyludzkich, pierwszych więzi psychicznych dziecka z rodzicami i rodzeństwem, integracji między nimi. Charakteryzuje się określoną strukturą i specyficznym funkcjonowaniem. Rodzinę spośród innych wspólnot ludzkich wyróżniają takie cechy, jak:

- tworzenie się bardzo silnych więzi emocjonalnych,
- spontaniczne, bezpośrednie interakcje pomiędzy członkami rodziny,
- stałe, codzienne obcowanie ze sobą,
- nieograniczone możliwości indywidualnych kontaktów,

¹ Z. Tyszka, *Socjologia rodziny*, Warszawa 1979 za: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. V, red. T. Pilch, Warszawa 2006, s. 313.

- wspólne tradycje, obyczaje, normy, wartości,
- wzajemna odpowiedzialność i troska za siebie,
- pomoc dziecku w zaspokajaniu podstawowych jego potrzeb (bezpieczeństwa, zdrowia, miłości i akceptacji)².

Wymienione przeze mnie cechy to cechy rodziny prawidłowo funkcjonującej. Jeśli w jej środowisku występuje ich deficyt, ulega ona na ogół dysfunkcji, a rozwój dziecka pozostaje zagrożony.

Obecnie przyjmuje się jednak założenie o komplementarności oddziaływań edukacyjnych i socjalnych oraz fakt dzielenia zadań pomiędzy rodzinę i instytucje pozarodzinne³. Instytucje oświatowe wspomagają każdą rodzinę w pełnieniu przez nią funkcji opiekuńczo-wychowawczej i kulturalnej, instytucje z zakresu pomocy społecznej oddziałują na rodzinę, która takiej pomocy potrzebuje. Rodziny takie nazywane są w literaturze w różnoraki sposób: *rodziny specjalnej troski, rodziny dysfunkcyjne i dysfunkcjonalne, rodziny problemowe, wieloproblemowe, patologiczne* itd.

Pojęcie rodzina z wieloma problemami (wpisuje się we współczesne tendencje w teorii i praktyce pracy socjalnej (empowerment), zgodnie z którymi dąży się do podmiotowego traktowania klienta, niestosowania etykiet oraz oddzielenia problemu od człowieka, co widoczne jest nie tylko w sposobach pracy z klientem, ale również w nazewnictwie, na przykład: osoba z niepełnosprawnością (zamiast osoba niepełnosprawna), osoba chora na schizofrenię (zamiast schizofrenik), osoba z problemem alkoholowym (zamiast alkoholik). Takie ujęcie wskazuje, że osoba posiada zasoby, że deficyty, zaburzenia stanowią tylko część jej funkcjonowania lub są przejściowe, czyli istnieje szansa wyleczenia.

Podstawowym pojęciem, na którego tle rozpatruje się różne postacie deficytów funkcjonowania rodziny jest rodzina normalna. Stanisław Kawula określa rodzinę normalnie funkcjonującą pod względem wychowawczym jako:

² Ibidem.

³ S. Kawula, *Pedagogiczna typologizacja rodzin a formy pomocy społecznej*, [w:] *Problem kształcenia i doskonalenia zawodowego pracowników socjalnych*, red. J. Bragieli, I. Murecka, Opole 1998, s. 165.

- *rodzinę w statycznym sensie*, a więc zawierającą jak najwięcej cech typowych (np. statystyczna wielkość rodziny, najbardziej powszechne warunki mieszkaniowe, wykształcenie rodziców, styl wychowania);

- *rodzinę funkcjonującą pod względem wychowawczym, w ramach ustalonych kryteriów społecznych*, a więc rodzina stwarza poprzez swoją działalność warunki sprzyjające prawidłowemu rozwojowi psychicznemu i fizycznemu dzieci, niesprzecznemu z ogólnospołecznie przyjętym kierunkiem wychowania, zespała swoje wysiłki wychowawcze z innymi instytucjami wychowawczymi działającymi w danym środowisku, na przykład szkołą, kościołem, stowarzyszeniami;

- *rodzinę zintegrowaną*, tzn. taką, której poszczególne elementy, składające się na działalność wychowawczą współdziałają ze sobą (elementy ekonomiczne, kulturalne i psychospołeczne), elementy te osiągają pewien optymalny poziom, rodzina realizuje podstawowe funkcje bez zakłóceń⁴.

Oceniając poziom działalności wychowawczej rodziny normalnej, analizuje się trzy grupy czynników, które decydują o charakterze i skutkach wychowania rodzinnego⁵:

1. *Czynniki ekonomiczno-społeczne* (wielkość i struktura rodziny, źródła utrzymania rodziny, sprawowanie opieki materialnej nad dziećmi, tj. warunki mieszkaniowe rodziny, poziom odżywiania, poziom ubioru, majątek trwały, podział prac i ról w rodzinie);
2. *Czynniki kulturalne* (wykształcenie rodziców i zdobywanie kwalifikacji przez rodziców i innych członków rodziny, kultura językowa rodziny i jej majątek kulturalny, spędzanie czasu wolnego przez członków rodziny, stosunek rodziców do nauki szkolnej dzieci i przyszłego zawodu, do tradycji i nowoczesności, pielęgnowanie obyczajów i podatność na zmiany);
3. *Czynniki psychospołeczne* (rola i siła więzi społecznych i emocjonalnych, uznawane i realizowane wzorce życia rodzinnego, stosunek członków rodziny do zjawisk patogennych w domu i środowisku,

⁴ Ibidem, s.167.

⁵ Ibidem, s. 166.

postawy, style i metody wychowania, ogólna atmosfera panująca w środowisku rodzinnym, opinia o rodzinie w środowisku).

W kontekście wymienionych wyżej czynników S. Kawula wśród rodzin zamieszkujących dane środowisko, oprócz rodzin normalnych, wymienia jeszcze rodziny wzorcowe, rodziny jeszcze wydolne, rodziny niewydolne wychowawczo oraz rodziny patologiczne. Można je scharakteryzować w następujący sposób:

- *rodzina wzorcowa* stwarza dzieciom jak najlepsze warunki wychowawcze, dąży do stałego podnoszenia poziomu wychowawczego poprzez doskonalenie metod i środków szkoły;
- *rodzina jeszcze wydolna wychowawczo* charakteryzuje się tym, że warunki wychowawcze bywają w niej niekiedy zachwiane, podobnie jak ogólne funkcjonowanie. Występują dorywczo niedomagania i odchylenia we wszystkich elementach działalności wychowawczej (ekonomiczne, kulturalne i psychospołeczne). Jest w niej odpowiedzialność za wychowanie dzieci i rodzina czyni starania, aby sytuację niepewną chwilowo poprawić;
- *rodzina niewydolna wychowawczo* cechuje się częstym występowaniem zaburzeń we współżyciu rodziny, co wiąże się na ogół z niepowodzeniami życiowymi poszczególnych jej członków. Funkcjonowanie wychowawcze tej rodziny budzi zastrzeżenia, nieodpowiednie są metody i styl wychowania, popełniane są liczne błędy wychowawcze, co jest przyczyną trudności dydaktyczno-wychowawczych potomstwa. Brak jest w tych rodzinach planów życiowych i aspiracji. Warunki ekonomiczne są zazwyczaj trudne lub w przypadku wysokich dochodów obserwuje się nieracjonalne ich użytkowanie. Można zauważyć rozłam więzi rodzinnej;
- *rodzina patologiczna* pozostaje w stałej kolizji z prawem i moralnością (kradzieże, rozboje, gry hazardowe, przemyt, stręczycielstwo, włóczęgostwo, alkoholizm, narkomania, uchylanie się od uczciwej pracy). Zazwyczaj prawie wszystkie elementy działalności wychowawczej

rodziny odbiegają znacznie od poziomu, który reprezentuje rodzina normalna⁶.

W literaturze funkcjonuje jeszcze wiele typologii, na przykład: *rodzina normalna*, *rodzina zdezorganizowana*, *zdemoralizowana*⁷, *rodzina ryzyka*⁸, *rodzina zdezintegrowana*, *rozbita*⁹, *rodzina funkcjonalna i dysfunkcjonalna*¹⁰, *problemowa*¹¹.

Rodziny *dysfunkcyjne*, *patologiczne*, *problemowe nazywane są* również rodzinami specjalnej troski¹². Do tej grupy K. Wódz¹³ zaliczyła te, których materialne warunki bytu odbiegają w drastyczny sposób od poziomu przyjętego za niezbędny społecznie, a więc rodziny żyjące poniżej granicy minimum socjalnego, często ta kategoria obejmuje rodziny wielodzietne, niepełne, mające jedyne go żywiciela, z osobą z niepełnosprawnością, z osobą w podeszłym wieku, rodziny, w których występują różnorakie kryzysy, np. związane z cyklem rozwoju rodziny oraz te, w których występują zjawiska patologiczne: przestępczość, prostytutka, alkoholizm, demoralizacja nieletnich itd. Rodziny szczególnej troski stają się, zdaniem, K. Wódz¹⁴, rodzinami problemowymi w sensie społecznym wówczas, jeśli występujące w nich zjawiska dysfunkcjonalne prowadzą do deprywacji podstawowych potrzeb ich członków, zwłaszcza dzieci, osób wymagających opieki, niezdolnych do samodzielnej egzystencji. Rodziny, których objawy niewydolności obejmują wiele ważnych funkcji, określane są również mianem rodzin wieloproblemowych¹⁵.

⁶ Ibidem, s. 167.

⁷ A. Ambroziak, *Dewiacje wychowawcze w środowisku wiejskim*, Poznań 1997, s. 46-47.

⁸ R. Juras, *Rodziny znacznego ryzyka społecznego*, „Problemy Rodziny” 1985, nr 4.

⁹ M. Jarosz, *Dezintegracja w rodzinie i społeczeństwie*, Warszawa 1987.

¹⁰ J. Brągiel, *Zrozumieć dziecko skrzywdzone*, Opole 1996, s. 40-48.

¹¹ A. Smrokowska-Reichmann, *Ci trudniejsi klienci. Jak pomagać rodzinie wieloproblemowej?*, „Wspólne Tematy” 2005, cz.1, nr 4; cz.2, nr 5.

¹² K. Czabański, *Rodziny specjalnej troski*, Warszawa 1981, s. 24.

¹³ K. Wódz, *Praca socjalna w środowisku zamieszkania*, Katowice 1998, s. 166.

¹⁴ Ibidem, s.167.

¹⁵ Za: I. Krasiejko, *Metodyka działania asystenta rodziny Różne modele pracy socjalnej i terapeutycznej z rodziną*, Katowice 2012, s. 15.

Typologiczny Model Przystosowania i Adaptacji Rodziny wskazuje, że reakcja kryzysowa rodziny zależy od:

- wydarzeń powodujących zmianę systemu rodzinnego,
- typu rodziny,
- poziomu zdolności odtworzenia rodziny,
- mocnych stron rodziny,
- wsparcia ze strony znajomych i społeczności,
- indywidualnej oceny dokonanej przez poszczególnych członków rodziny¹⁶.

Trzeba jednak pamiętać, iż żadna konkretna rodzina nie może być zawsze zaliczona do jednej z omawianych klasyfikacji czy typologii rodzin. Jest to układ widziany dynamicznie, a nie deterministycznie¹⁷. Wskazuje się na to, że beneficjentami pomocy socjalnej i asystentury powinny być nie tylko rodziny z wieloma problemami, nazywane dysfunkcyjnymi, ale też rodziny, jak nazwał S. Kawula¹⁸, jeszcze wydolne, które dopiero zaczynają być klientami pomocy społecznej – aby móc wspomóc je w krytycznym momencie życia, aby jak najszybciej osiągnęły stan równowagi i mogły, w stopniu zadawalającym, pełnić swoje funkcje.

Podczas pracy z rodziną z problemami zazwyczaj spostrzega się rodzinę wieloproblemową, czyli taką, która oprócz problemów, np. długotrwała choroba czy brak pracy jest jeszcze sama źródłem problemów – jest problemem dla środowiska, w którym żyje, stwarza je pracownikom służb społecznych. Takie spostrzeganie rodziny skutkuje często określoną postawą pracownika służb społecznych oraz przyjętymi przez niego metodami pracy. Negatywna ocena rodziny przez pracownika socjalnego/asystenta rodziny może sprzyjać wytworzeniu niekorzystnej postawy, stosowaniu metod konfrontacyjnych i manipulacji, a nawet dyskryminacji przy przyznawaniu świadczeń¹⁹. Badacze wskazują, że jednym z istotnych

¹⁶ E. Kantowicz, *Elementy teorii i praktyki pracy socjalnej*, Olsztyn 2001, s. 183.

¹⁷ S. Kawula, op. cit., s. 168.

¹⁸ Ibidem, s. 168.

¹⁹ *Koncepcje opieki i zawody opiekuńcze. Pracownicy socjalni i pielęgniarki*, red. Z. Kawczyńska – Butrym, Olsztyn 2001 za: I. Krasiejko, op. cit., s. 16.

czynników, aktywizujących pracę socjalną z rodziną, jest postawa życzliwości, akceptacja dla rodziny z wieloma problemami, korzystającej z systemu. Dlatego coraz częściej mówi się o traktowaniu rodziny w procesie pomocowym jako źródła zasobów²⁰ i o pracy na zasobach całej rodziny i poszczególnych jej członków. Praca asystenta rodziny powinna stymulować klientów do konstruktywnego korzystania z posiadanych umiejętności, zdolności i kwalifikacji. Każda rodzina ma swoją historię i mądrość. Zasobów rodziny można poszukiwać w wielu wymiarach funkcjonowania. Członkowie rodziny wiedzą znacznie więcej o sobie niż ktokolwiek inny (kurator, policja, sąsiad). Posiadają jedyne w swoim rodzaju zrozumienie i wiedzę dotyczącą specyfiki oraz uwarunkowań własnej sytuacji rodzinnej. Dla asystenta wiedza ta może być niezwykle przydatna w poszukiwaniu rozwiązań satysfakcjonujących rodzinę oraz instytucję, w której jest on zatrudniony. Samemu asystentowi natomiast taka perspektywa spojrzenia na rodzinę daje możliwość pozbycia się uprzedzeń, negatywnych emocji, stygmatyzowania. Ponadto umiejętności i zasoby rodziny wzmacniają jej ciągłość i stabilność w obliczu rozmaitych zmian i przeciwności. Pozwalają na przeciwstawienie się kryzysom i dają możliwość przystosowania się. Zdaniem E. Lesiak, A. Dobrzyńskiej-Mesterhazy²¹ w rodzinie istnieją trzy źródła zasobów: jej członkowie, rodzina jako całość oraz społeczność, w jakiej żyje.

Zasoby osobiste członków rodziny to: inteligencja, wiedza i umiejętności, cechy osobowości, stan zdrowia fizycznego i psychicznego, poczucie kontroli nad własnym życiem, poczucie własnej wartości.

Do *zasobów systemu rodzinnego* można zaliczyć:

- spójność rodziny (zaufanie, lojalność, szacunek wzajemny, wspólne wartości i cele, wzajemne docenianie się, wspieranie, stabilność, integracja i poszanowanie indywidualności);
- adaptacyjność (zdolność rodziny do przeciwstawiania się przeszkodom);

²⁰ A. Smrokowska-Reichmann, op. cit., s. 33-36.

²¹ E. Lesiak, A. Dobrzyńska-Mesterhazy, *Rodziny w kryzysie: diagnoza i interwencja kryzysowa*, [w:] *Wybrane zagadnienia interwencji kryzysowej. Poradnik dla pracowników socjalnych*, red. W. Badura-Madej, Katowice 1999, s. 89-90.

- organizację rodziny (zgodność, jasność i konsekwencja w zakresie obowiązujących ról i reguł, wspólne przywództwo rodziców, jasne granice rodzinne i pokoleniowe);
- umiejętność porozumiewania się (jasność, bezpośredniość przekazów informacji);
- silne więzi (wysoki stopień związania emocjonalnego, pragnienie utrzymania więzi, otwartość w omawianiu problemów, poczucie bliskości członków rodziny, wspólne wykonywanie czynności);
- wytrzymałość rodziny (wewnętrzna trwałość, poczucie celowości działań, otwartość na nowe doświadczenia, poczucie kontroli nad wydarzeniami, aktywne nastawienie do trudnych sytuacji, gotowość do kompromisu);
- elastyczność (zdolność do zmiany reguł, granic, pełnionych ról w momencie krytycznych wydarzeń lub zmian, spowodowanych cyklami rozwojowymi rodziny, czyli otwarty wzorzec komunikacji, możliwość przyjmowania obowiązków, aktywne uczestnictwo w podejmowaniu decyzji);
- ilość i formę czasu spędzanego razem przez członków rodziny, wymiary wolnego czasu oraz znaczenie, jakie się temu przypisuje;
- zdolność rodziny do wykorzystania zasobów indywidualnych w życiu codziennym i w sytuacjach trudnych;
- wszelkie dobra materialne rodziny.

Do *zasobów społeczności* zalicza się osoby, grupy, instytucje, z których pomocy rodzina ma skorzystać.

Powyższa klasyfikacja zasobów rodziny, jak inne klasyfikacje mocnych stron, mogą być pomocne w pracy asystenta rodziny, który w swym działaniu zechce przyjąć perspektywę tzw. pracy na zasobach.

O BEZRADNOŚCI RODZINY

W literaturze, jak również w praktyce, można znaleźć potwierdzenie tego, że u wielu klientów, zwłaszcza u tych, u których występuje kilka problemów obserwuje się *wyuczoną bezradność*. Zrozumienie zjawiska wyuczonej bezradności może być pomocne asystentowi rodziny w pracy

z rodziną z wieloma problemami ze względu na cel jego pracy, jakim ma być poprawa funkcjonowania rodziny, lepsze pełnienie ról przez rodziców.

Jak pisze J. Krasiejko, badania nad wyuczoną bezradnością prowadził m.in. M. Seligman²². Wykazał on, że w wyniku tzw. treningu wyuczonej bezradności, czyli doświadczania serii niekontrolowanych sytuacji, np. nierozwiązywania problemów, dochodzi do powstania przekonania o braku związku pomiędzy działaniami a oczekiwanymi rezultatami. Doświadczanie porażek może doprowadzić daną osobę do wniosku, że jej działania nie poprawią sytuacji (np. osoba bezrobotna, która kilkakrotnie doznała odmowy zatrudnienia). W konsekwencji dochodzi do rezygnacji z aktywności w nowych sytuacjach. Warunkiem wystąpienia syndromu bezradności jest, zdaniem M. Seligmana, postrzeganie sytuacji z przeszłości, a także przyszłości jako niekontrolowanej, takiej, na którą nie ma się wpływu. Według M. Seligmana wyuczona bezradność jest poddaniem się, zaprzestaniem działania, wynikającym z przekonania, że cokolwiek się zrobi, nie będzie to miało żadnego znaczenia. Oczywiście późniejsze badania pokazały, że tylko co trzecia osoba ulega treningowi wyuczonej bezradności.

Poszukiwania doprowadziły do opracowania atrybucyjnego rozszerzenia klasycznej koncepcji wyuczonej bezradności²³. Głównym założeniem tego modelu jest przekonanie, że *styl wyjaśniania*, czyli sposób, w jaki dana osoba tłumaczy sobie, dlaczego coś się wydarza, modyfikuje w znacznym stopniu wyuczoną bezradność. Optymistyczny styl wyjaśniania zapobiega powstawaniu wyuczonej bezradności, pesymistyczny natomiast determinuje jego ujawnienie się i pogłębia go. Styl wyjaśniania wyznaczają trzy wymiary:

- *Stalość*. Osoby, które łatwo się poddają rezygnacji, uważają, że ich niepowodzenia mają charakter trwały, a o przykrych doświadczeniach myślą w kategoriach „zawsze” lub „nigdy”, np. mój syn zawsze jest niegrzeczny. Natomiast osoby, które się nie poddają wierzą, że przyczyny tych niepowodzeń są chwilowe, myślą w kategoriach czasem,

²² I. Krasiejko, op. cit., s. 19.

²³ Ibidem, s. 32.

ostatnio. Odwrotnie jest z wyjaśnieniem pomyślnych zdarzeń. Osoby o optymistycznym stylu wyjaśniania sądzą, że pomyślne zdarzenia mają stałą przyczynę, np. jestem zdolny, a osoby o pesymistycznym stylu wyjaśnią, że przyczyna jest chwilowa, np. miałem wtedy szczęście.

- *Zasięg*. Dotyczy przeniesienia wyjaśnienia przyczyn niepowodzeń oraz deficytów bezradności na różnorodne sytuacje i dziedziny życia. Zasięg może być globalny – wtedy niepowodzenie w jednej dziedzinie życia wyznacza sposób wyjaśniania przyczyn w innych dziedzinach. Uwidacznia się to w przekonaniach: wcale nie mam szczęścia, brak mi w ogóle zdolności, wszyscy są niesprawiedliwi. Może być też ograniczony, tzn. dotyczyć jednej dziedziny życia, na przykład: ta urzędniczka potraktowała mnie nieuprzejmie, nie radzę sobie w pisaniu podań do sądu, ale inne potrafię pisać. Osoba o optymistycznym stylu wyjaśniania zdarzeń, będzie uważała, że wydarzenia takie wpływają korzystnie na wszelkie jej poczynania; pomyśli na przykład: lubię pomagać ludziom, wiem, co robić w krytycznych sytuacjach. Zasięg decyduje o tym, czy bezradność będzie dotyczyła wielu różnych sytuacji, czy będzie ograniczona do dziedzin, w których jednostka odniosła niepowodzenie.
- *Personalizacja* Przypisywanie odpowiedzialności za swoją bezradność (lub skuteczność) sobie lub innym osobom. Kategoria ta wpływa bezpośrednio na samoocenę, poczucie własnej wartości. Klienci pomocy społecznej charakteryzują się raczej personifikacją i poczuciem kontroli zewnętrznej, tzn. są przekonani, że to inni są winni ich sytuacji oraz od nich samych niewiele zależy.

Praca socjalna jest podejmowana w wielu sytuacjach, w których rodzina dysfunkcyjna nie może sobie sama poradzić. Skuteczność tych działań w dużej mierze będzie zależna od trafności opisu kryzysu, jaki występuje w rodzinie, a także umiejętności odnalezienia tych zmiennych środowiska rodzinnego, które złagodzą skutki kryzysu bądź go przezwyciężą.

O FUNKCJI ASYSTENTA RODZINY JAKO WSPÓŁCZESNEJ FORMIE POMOCY RODZINIE

Najważniejszym i najkorzystniejszym środowiskiem do prawidłowego rozwoju dziecka, uwzględniając potrzebę zapewnienia mu wszystkich niezbędnych czynników, jest rodzina. Jednak w sytuacji, w której rodzina nie jest w stanie samodzielnie realizować wszystkich niezbędnych zadań, gdy nie spełnia swoich podstawowych funkcji, wymaga pomocy i wsparcia.

Asystowanie rodzinie stało się współcześnie rozwiązaniem strukturalno-organizacyjnym, zaliczanym do sfery usług, gdzie zasadniczym celem jest poprawa warunków życia codziennego, a także wzmacnianie więzi rodzinnych poprzez towarzyszenie rodzinom dysfunkcyjnym, niepotrafiącym samodzielnie przezwyciężyć trudnych sytuacji życiowych. Ważne jest tutaj również okresowe utrzymywanie relacji pomiędzy rodziną a odpowiednimi przedstawicielami służby społecznej, którzy wspomagają procesy odbudowy społecznych kompetencji oraz sprawność w rozwiązywaniu problemów życia codziennego²⁴.

Charakterystyczną cechą tego zawodu jest indywidualizacja pracy, dostosowanie się do konkretnej grupy beneficjentów, a także ich realnych potrzeb. Asystentura rodziny polega na pracy indywidualnej w rodzinie, z rodziną, dla rodziny²⁵. Asystent „to osoba, która towarzyszy klientowi w pokonywaniu jego życiowych trudności, pracuje na zasobach klienta, udziela wsparcia, motywuje rodzinę do zmiany niekorzystnej dla niej sytuacji i poprawy funkcjonowania”²⁶. A. Żukiewicz przedstawił asystenta rodziny jako zawód wykonywany w ramach służby społecznej oraz usługi realizowanej w zakresie systemu pomocy i wsparcia społecznego, a także

²⁴ A. Żukiewicz, *Asystent rodzinny: profesja i pomoc. Odniesienia do etycznych aspektów ingerencji w życie rodzinne*, [w:] *Asystent rodzinny. Nowy zawód i nowa usługa w systemie wspierania rodzin. Od opieki do wsparcia*, red. A. Żukiewicz, Kraków 2011, s. 18.

²⁵ A. Kotlarska-Michalska, *Praca socjalna w rodzinie, z rodziną i dla rodziny w perspektywie ról zawodowych pracownika socjalnego i asystenta rodziny*, [w:] *Asystent rodzinny. Nowy zawód i nowa usługa w systemie wspierania rodzin. Od opieki do wsparcia*, red. A. Żukiewicz, Kraków 2011, s. 62-72.

²⁶ A. Dunajska, D. Dunajska, B. Klein, *Asystentura w pomocy społecznej*, Warszawa 2011, s. 37-38.

swoistego przejawu ingerencji państwa w życie rodzinne. Działania asystenta i rodziny zmierzają do jej usamodzielnienia się oraz pozostawienia dzieci w rodzinie. Jednocześnie, ważne jest zapewnienie im poczucia bezpieczeństwa oraz prawidłowego rozwoju w ich środowisku. Skupiono uwagę na nowej postawie profesjonalisty wobec klienta, czyli od urzędnika do przyjaciela²⁷.

Wśród funkcji, realizowanych przez asystenta rodziny znajdują się:

1. funkcja wsparcia psychiczno-emocjonalnego, której podstawowym zadaniem jest przewyciężenie narastających trudności życia codziennego;
2. funkcja doradcza, która pełni rolę obejmującą poradnictwo w zakresie prawa, ekonomii, społecznego funkcjonowania w rodzinie i poza nią, a także prowadzenia gospodarstwa domowego oraz kontaktu z różnymi urzędami i instytucjami;
3. funkcja wychowawcza;
4. funkcja opiekuńcza;
5. funkcja diagnostyczno-monitorująca;
6. funkcja motywująco-aktywizacyjna;
7. funkcja mediacyjna;
8. funkcja koordynacji skierowanych na rodzinę²⁸.

Asystent rodziny wchodzi w różne role, do wypełniania których niezbędna jest podstawowa wiedza z takich dziedzin nauki, jak pedagogika, psychologia, prawo, medycyna.

Przedstawione funkcje asystenta rodziny pokazują, w jaki sposób można ująć całościowy tok postępowania, który rozpoczyna się od spotkania z rodziną, przeżywającą kryzys, poprzez wstępne wsparcie, któremu towarzyszy postępowanie diagnostyczne, będące podstawą do wszczęcia prawidłowych i skutecznych działań opiekuńczych, które są wzmocnione doradztwem, aż do potrzeby oddziaływań wychowawczych oraz mediacji. Asystentowi rodziny w trakcie realizacji działań nie powinno zabraknąć

²⁷ A. Żukiewicz, op. cit, s. 94.

²⁸ Ibidem.

motywacji i aktywizacji wszystkich członków rodziny, w wyniku czego powinna nastąpić odbudowa rodziny.

Zakres działań asystenta rodziny obejmuje cztery obszary, tj.:

1. bezpośrednią pracę z rodziną,
2. bezpośrednią pracę z dzieckiem,
3. działania pośrednie realizowane na rzecz dziecka i rodziny,
4. organizację własnego warsztatu pracy²⁹.

Gdy do ośrodka pomocy społecznej zostanie zgłoszona informacja, dotycząca rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych, pracownik socjalny przeprowadza w tej rodzinie wywiad środowiskowy. Jeżeli wywiad środowiskowy potwierdzi występowanie jakiegokolwiek dysfunkcji w rodzinie oraz trudności w zakresie wypełniania funkcji opiekuńczo-wychowawczych wobec dzieci, kierownik ośrodka pomocy społecznej przydziela takiej rodzinie asystenta rodziny. Do poszczególnych rodzin, borykających się z różnymi problemami, powinni być kierowani asystenci, posiadający kwalifikacje, dostosowane do potrzeb oraz problemu, występującego w danej rodzinie³⁰. Zatem, jeśli w danej rodzinie występuje problem alkoholowy, powinien do niej trafić asystent, posiadający szczególne doświadczenie i predyspozycje w dziedzinie przeciwdziałania uzależnieniom.

Asystent prowadzi pracę z rodziną w miejscu jej zamieszkania lub w miejscu wskazanym przez rodzinę w formie:

1. konsultacji i poradnictwa specjalistycznego,
2. terapii i mediacji,
3. pomocy prawnej (prawo rodzinne),
4. usług dla rodzin z dziećmi (usługi opiekuńcze i specjalistyczne),

²⁹ A. Malinowski, *Role, funkcje i zadania asystenta rodzinnego*, [w:] *Asystent rodzinny. Nowy zawód i nowa usługa w systemie wspierania rodzin. Od opieki do wsparcia*, red. A. Żukiewicz, Kraków 2011, s. 45.

³⁰ *Poradnik asystenta rodziny*, www.mbcenter.pl, s. 4 [dostęp: 12.12.2018].

5. organizowania dla rodzin spotkań, których celem jest wymiana doświadczeń oraz zapobieganie izolacji, czyli organizowania tzw. „grup wsparcia” lub „grup samopomocowych”.

W pracy z rodziną istotne jest wsparcie ze strony środowiska lokalnego. Asystent rodziny może pomagać rodzinie również poprzez organizowanie i integrowanie działań instytucji i podmiotów działających na rzecz dziecka i rodziny, placówek wsparcia dziennego, a także rodzin wspierających.

Zgodnie z Ustawą o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej do poszczególnych zadań asystenta rodziny należą:

- opracowanie i realizacja planu pracy z rodziną we współpracy z członkami rodziny i konsultacji z pracownikiem socjalnym;
- opracowanie z członkami rodziny i koordynatorem rodzinnej pieczy zastępczej planu pracy z rodziną, który jest skoordynowany z planem pomocy dziecku, umieszczonego w pieczy zastępczej;
- udzielanie pomocy rodzinom w poprawie ich sytuacji życiowej, w tym w zdobywaniu umiejętności prawidłowego prowadzenia gospodarstwa domowego;
- udzielanie pomocy rodzinom w rozwiązywaniu problemów socjalnych, psychologicznych i wychowawczych z dziećmi;
- wspieranie aktywności społecznej rodzin;
- motywowanie członków rodzin do podnoszenia kwalifikacji zawodowych;
- udzielanie pomocy w poszukiwaniu, podejmowaniu i utrzymywaniu pracy zarobkowej;
- motywowanie do udziału w zajęciach grupowych dla rodziców, których celem jest kształtowanie prawidłowych wzorców rodzicielskich oraz umiejętności psychospołecznych;
- udzielanie wsparcia dzieciom, w szczególności poprzez udział w zajęciach psychoedukacyjnych;
- podejmowanie działań interwencyjnych i zaradczych w sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa dzieci i rodzin;

- prowadzenie indywidualnych konsultacji wychowawczych dla rodziców i dzieci;
- prowadzenie dokumentacji dotyczącej pracy z rodziną;
- dokonanie okresowej oceny sytuacji rodziny, nie rzadziej niż co pół roku i przekazywanie tej oceny kierownikowi ośrodka pomocy społecznej;
- monitorowanie funkcjonowania rodziny po zakończeniu pracy z rodziną;
- sporządzanie na wniosek sądu, opinii o rodzinie i jej członkach;
- współpraca z jednostkami administracji rządowej i samorządowej, odpowiednimi organizacjami pozarządowymi, a także innymi podmiotami i osobami specjalizującymi się w działaniach na rzecz dziecka i rodziny;
- współpraca z zespołem interdyscyplinarnym lub grupą roboczą, o których mowa w Art. 9a ustawy z dnia 29 lipca 2005 roku, o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie lub innymi podmiotami, których pomoc przy wykonywaniu zadań uzna za niezbędną³¹.

KILKA UWAG O ETYCZNOŚCI W ZAWODZIE PRACOWNIKA SOCJALNEGO

„Etyczność zaczyna się tam – pisze L. Witkowski – gdzie nie są wykluczone dylematy moralne [...] czy scedowanie odpowiedzialności za decyzje na inne instytucje czy autorytety”³². Realizacja etyczności uwidacznia się zarówno w mikroprocesach społecznych, jak i w mikrointerakcjach ludzkich. Etyczność jest obecna w pracy socjalnej ze względu na jej cele. Celem pracy socjalnej jest udzielanie pomocy osobom i rodzinom we wzmacnianiu i odzyskiwaniu ich zdolności do funkcjonowania w społeczeństwie oraz tworzenie warunków sprzyjających temu celowi³³ czy też inaczej mówiąc,

³¹ Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej Dz.U.Nr 149, poz. 887 art.15 ust.1 pkt.1-19.

³² L. Witkowski, *Edukacja i humanistyka. Nowe konteksty humanistyczne dla nowoczesnych nauczycieli*, Warszawa 2000, s. 151.

³³ J. Bągiel i A. Kurcz, *Pracownik socjalny Wybrane problemy zawodu w okresie transformacji społecznej*, Opole 2002, s. 69.

pracownik socjalny towarzyszy „przywracaniu zdolności jednostki i grup społecznych do pełnego uczestnictwa w życiu społecznym i walce ze społecznym wyłączeniem, marginalizacją i alienacją”³⁴. Cele pracy socjalnej wskazują, że pracownicy socjalni zaangażowani w ich realizację muszą wkraczać w świat drugiego człowieka z ingerencją. Pomaganie i przywracanie zdolności do samodzielnego funkcjonowania jednostki zagubionej, nieodłącznie wiąże się z realizacją wartości naczelnej, która nakazuje otoczenie największą troską człowieka z tego tytułu, że jest jednostką ludzką. O granicach dopuszczalności ingerencji rozstrzyga w określonym zakresie prawo, ale i system wartości pracownika socjalnego, który w ostatecznym działaniu przesądza o granicach dopuszczalnej ingerencji. Do preferowanych wartości w obszarze pracy socjalnej, należy zaliczyć uznanie wrodzonej wartości człowieka i należnego mu z tej racji szacunku, poszanowanie jego godności osobistej, uznanie społecznej natury człowieka i jego prawa do równych szans w zaspokajaniu swoich potrzeb oraz przekonanie o ludzkich możliwościach zmiany i rozwoju³⁵.

Etyczność w zawodzie pracownika socjalnego wynika z faktu, iż „professional helpers” zostali upoważnieni przez społeczeństwo do profesjonalnego udzielania pomocy i wspomagania ludzi znajdujących się w niekorzystnym położeniu i tym samym zostali zobligowani do realizowania pewnych wartości cenionych w społeczeństwie.

Realizację celów osiąga się głównie poprzez relacje osobiste, między pracownikiem socjalnym a klientem, których nieodłącznym elementem są decyzje dotyczące zastosowania różnorodnych form pracy i środków wspierających i niosących pomoc, a wymagających przestrzegania wartości, związanych z osobą ludzką. Podejmowane decyzje są wyborami natury moralnej, gdyż ich praktyczne rozstrzygnięcia, ukierunkowane na ludzi, mogą przyczynić się do poprawy ludzkiego bytu lub nie (mogą czynić dobro lub nie). Etyczność jest szczególnie widoczna, gdy realizuje się cel przywracania chęci i zdolności jednostki do zmiany swego życia. Działania

³⁴ K. Wódz, *Praca socjalna w środowisku zamieszkania*, Warszawa 1996, s. 96.

³⁵ Z. Butrym, *Istota pracy socjalnej*, „Zeszyty Pracy Socjalnej” 1998, z. 3, s. 33-35.

pracownika socjalnego wiązą się z ingerencją w wartości, wyznawane przez klienta, które stoją na przeszkodzie jego adaptacji do środowiska³⁶.

Dylematy etyczne pracownika socjalnego zaznaczają się w trzech obszarach:

1. rozbieżności pomiędzy wartościami osobistymi a zawodowymi pracownika socjalnego;
2. bezpośredniej pracy z klientem;
3. realizacji polityki i programów pomocy społecznej, a więc i prawa³⁷.

Bycie etycznym w dzisiejszym świecie nie wszyscy uznają za niezbędne. Z. Butrym pisze, iż: „we współczesnej cywilizacji, zwłaszcza na Zachodzie, coraz częściej spotyka się zjawisko negowania znaczenia czynników moralnych w postępowaniu jednostek i społeczeństw. Świat jest coraz bardziej oswojony z nieetycznością i jakby nie zgłasza na nią zapotrzebowania. W wielu dziedzinach życia etyczność staje się coraz bardziej problematyczna i iluzoryczna”³⁸. W pracy socjalnej jest niezbędna, gdyż klienci nie pozwalają na słowne żonglowanie wartościami i zasadami moralnymi, oni potrzebują doświadczania wrażliwości etycznej w bezpośrednim działaniu z pracownikiem.

Aby etyczność miała miejsce w pracy socjalnej, postuluje się dopracowanie rozwiniętej wizji wymaganego jej poziomu poprzez sformułowanie i zalegalizowanie kodeksu etycznego, który w pewnym stopniu będzie wymuszał określony poziom etyczności postępowania.

Nie jest to jednak sposób gwarantujący osiągnięcie takiego celu. Ograniczenie się pracownika socjalnego tylko do przestrzegania etyki zapisanej w kodeksie etycznym i dbanie głównie o to, aby jego działania były zgodne z prawem, jest ograniczeniem się tylko do etyki obowiązkowej, tj. etyki zawodowej na niższym poziomie³⁹. Pracownik socjalny winien

³⁶ J. Brągiel i A. Kurcz, op. cit., s. 71.

³⁷ Ibidem, s.73.

³⁸ Z. Butrym, op. cit., s. 33-35.

³⁹ J. Brągiel, *Wokół etyki zawodu pracownika socjalnego*, [w:] *Pracownik socjalny Wybrane problemy zawodu w okresie transformacji społecznej*, red. J. Brągiel i A. Kurcz, Opole 2002, s. 71.

dopracować się etyki na poziomie wyższym, tj. etyki niezależnej. Chodzi o to, aby podejmować dyskusje z samym sobą na temat swego stosunku do klienta. Etyka niezależna jest refleksją nad swoim działaniem i jego konsekwencjami dla klienta i jego rodziny, której towarzyszy wolność i niezależność w podejmowaniu decyzji – na rzecz klienta, ale również świadomość dlaczego należy postąpić w ten sposób. Sprzeczności towarzyszące podejmowaniu decyzji mogą stać się przyczyną różnych wewnętrznych dylematów, jakie przeżywają pracownicy socjalni.

PODSUMOWANIE

Współcześnie zachodzące zmiany, we wszystkich sektorach życia społecznego, wyznaczają innowacyjne role osobom, udzielającym innym wsparcia. Asystentura rodziny wpisuje się w koncepcję zmiany systemu pomocy rodzinie poprzez oddzielenie pracy socjalnej od świadczeń pieniężnych. Umożliwia jakościową pracę z klientem poprzez zwiększenie czasu pracy i częstotliwości spotkań. Nowa forma pomocy rodzinie opiera się na przestrzeganiu zasad istotnych w zawodach, związanych z niesieniem pomocy, takich, jak: poszanowanie godności ludzkiej, indywidualizacja udzielanej pomocy, maksymalne zwiększenie samostanowienia klienta, praca na jego własnych zasobach, wzmacnianie klienta. Działania z zakresu asystentury zmierzają do usamodzielnienia tak, by osoby w rodzinie mogły żyć jako pełnoprawni członkowie społeczeństwa. Nowatorskie podejście do pracy z rodziną pozwala budować indywidualne projekty, dostosowane do potrzeb jednostki, rodziny czy grupy, narażonej na wykluczenie społeczne, zmieniać działania i elastycznie reagować, w zależności od otwartości klienta, na zmiany w jego życiu. Ponadto modelowanie ról w ramach nowatorskiego podejścia może sprzyjać większej satysfakcji osobistej i zapobiegać wypaleniu zawodowemu. Pracownicy socjalni, działający na rzecz rodziny, mogą tworzyć zespoły, wspierające się w działaniach, ewaluujące swoją pracę, dyskutujące i krytycznie oceniające rezultaty swoich działań.

W związku z tym uważam, że po pierwsze, przygotowanie pracownika do pracy z rodziną musi mieć charakter interdyscyplinarny, po drugie, wskazana jest specjalizacja w sprawowaniu asystentury, ale na

bazie dobrego ogólnego przygotowania psychologiczno-pedagogicznego i prawnego, po trzecie, złożoność zadań realizowanych w pracy z rodziną wymaga działań zespołowych, zwłaszcza w podejmowaniu kluczowych decyzji odnośnie klienta, po czwarte, niestandardowość zadań asystenta rodziny wymaga ciągłego doskonalenia się i poszukiwania nowych rozwiązań z uwzględnieniem zasobów klienta i własnych, po piąte konieczna wydaje się superwizja w pracy pracownika socjalnego i funkcjonowanie instytucji wsparcia (pomocy społecznej) jako organizacji uczącej się.

Nowe podejście do wsparcia rodziny może nieść także zagrożenia poprzez: konieczność diagnostyki sytuacji w środowisku, duży wymiar czasu poświęcony na pomaganie, głębię wytwarzających się relacji pomiędzy stroną potrzebującą wsparcia a wspierającym, wymaganie, aby asystent rodziny był, zarówno inicjatorem zmiany, jak i jej twórcą. Ponadto w tę rolę zawodową wpisana jest ambiwalencja, czyli nierozstrzygalność – przeżywanie dylematów w różnych sytuacjach zawodowych, radzenie sobie z konfliktami interesów, z poufnością, brakiem zasobów itd. Poza tym do zagrożeń pracy asystenta rodziny należą: wypalenie zawodowe, uzależnienie osób od intensywnego wsparcia, utrata możliwości profesjonalnej, zdystansowanej oceny sytuacji, zatarcie granic w relacjach pomiędzy pomagającym a wspomaganym.

Bibliografia

- Ambroziak A., *Dewiacje wychowawcze w środowisku wiejskim*, Poznań 1997.
- Becelewska D., *Wsparcie emocjonalne w pracy socjalnej*, Katowice 2005.
- Brańdel J., *Zrozumieć dziecko skrzywdzone*, Opole 1996.
- Butrym Z., *Istota pracy socjalnej*, „Zeszyty Pracy Socjalnej” 1998, z. 3.
- Czabański K., *Rodziny specjalnej troski*, Warszawa 1981.
- Dunajska A., Dunajska D., Klein B., *Asystentura w pomocy społecznej. Poradnik dla pracowników socjalnych*, Warszawa 2011.
- Grudziewska E., Lewicka-Zelent A., *Kompetencje mediacyjne w profesji pracownika socjalnego*, Warszawa 2015.

- Jarosz M., *Dezintegracja w rodzinie i społeczeństwie*, Warszawa 1987.
- Juras R., *Rodziny znacznego ryzyka społecznego*, „Problemy Rodziny” 1985, nr 4.
- Kantowicz E., *Elementy teorii i praktyki pracy socjalnej*, Olsztyn 2001.
- Kawuła S., *Pedagogiczna typologizacja rodzin a formy pomocy społecznej*, [w:] *Problem kształcenia i doskonalenia zawodowego pracowników socjalnych*, red. J. Brągiel, I. Murecka, Opole 1998.
- Koncepcje opieki i zawody opiekuńcze. Pracownicy socjalni i pielęgniarki*, red. Kawczyńska-Butrym Z. Olsztyn 2001.
- Krasiejko I., *Metodyka działania asystenta rodziny. Różne modele pracy socjalnej i terapeutycznej z rodziną*, Katowice 2012.
- Krasiejko I., *Zawód asystenta rodziny w procesie profesjonalizacji. Wstęp do teorii i praktyki nowej profesji społecznej*, Toruń 2013.
- Lesiak E., Dobrzyńska-Mesterhazy A., *Rodzina w kryzysie: diagnoza i interwencja kryzysowa*, [w:] *Wybrane zagadnienia interwencji kryzysowej. Poradnik dla pracowników socjalnych*, red. W. Badura-Madej, Katowice 1999.
- Malinowski A., *Role, funkcje i zadania asystenta rodzinnego*, [w:] *Asystent rodzinny. Nowy zawód i nowa usługa w systemie wspierania rodzin. Od opieki do wsparcia*, red. A. Żukiewicz, Kraków 2011.
- Pedagogika społeczna i praca socjalna. Przegląd stanowisk i komentarze*, red. E. Marynowicz-Hetka, J. Piekarski, Katowice 1998.
- Pracownik socjalny Wybrane problemy zawodu w okresie transformacji społecznej*, red. Brągiel J. i Kurcz A., Opole 2002.
- Skidmore ReX A., Thackeray Milton G., *Wprowadzenie do pracy socjalnej*, Katowice 1998.
- Smrokowska-Reichmann A., *Ci trudniejsi klienci. Jak pomagać rodzinie wieloproblemowej?* „Wspólne Tematy” 2005, cz.1, nr 4; cz.2, nr 5.
- Trawkowska D., *Portret współczesnego pracownika socjalnego*, Katowice 2006.
- Tyszka Z., *Socjologia rodziny*, Warszawa 1979.
- Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej Dz.U.Nr 149, poz.887 art.15 ust.1 pkt.1-19.

Wódz K., *Praca socjalna w środowisku zamieszkania*, Katowice 1998.

Seligman M., *Optymizmu można się nauczyć*, Poznań 1993.

Witkowski L., *Edukacja i humanistyka. Nowe konteksty humanistyczne dla nowoczesnych nauczycieli*, Warszawa 2000.

Wódz K., *Praca socjalna w środowisku zamieszkania*, Warszawa 1996.

Żukiewicz A., *Asystent rodzinny: profesja i pomoc. Odniesienia do etycznych aspektów ingerencji w życie rodzinne*, [w:] *Asystent rodzinny. Nowy zawód i nowa usługa w systemie wspierania rodzin. Od opieki do wsparcia*, red. A. Żukiewicz, Kraków 2011.